

NOBILIMEA ÎN GERMANIA WILHELMIANĂ

Marian BOZA*

Acest subiect nu a fost considerat important ca temă de cercetare în ultimele decenii, mai ales că în perioada comunistă lucrurile erau foarte simple, lupta de clasă avea nevoie doar de burghezie și proletariat, nobilimea era deja aruncată într-un sertar al istoriei după 1789, aparținea *Ancien Régime*. Aristocrația noastră, boierimea, dispăruse oficial după 1858 - rangurile, titlurile și privilegiile lor au fost abrogate prin art. 46 al Convenției de la Paris¹, la 19 august 1858, cu efecte asupra drepturilor financiare începând cu 30 iunie 1859, chiar dacă rolul important al acestei clase sociale rămâne determinant și după această dată pentru istoria statului modern român. Nobilimea apuseană din secolul XIX nu reprezintă niciun interes pentru istoricii români, excepțiile sunt reprezentate de lucrarea „Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea, context european, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)”², apărută în 1995, prin conținutul a 47 de pagini și articolul „Considerații privind Aristocrația și Burghezia în Germania wilhelmiană”, apărut în 2009³.

Nu voi încerca o prezentare exhaustivă a subiectului, ar fi și dificil ținând cont de puținătatea rândurilor alocate, ci doar o punctare a prezenței nobilimii germane în instituții importante din cadrul societății imperiale, având încă un rol important în luarea deciziilor.

În 1833, Heinrich Laube, una dintre figurile de frunte a *Germaniei Tinere*, a ridicularizat nobilimea, pe care a comparat-o cu un trib indian exotic pe care istoricii nu au putut decât să îl clasifice drept curiozitate istorică. Din partea unui reprezentant liberal angajat al societății burgheze, o astfel de judecată nu ar putea fi surprinzătoare; și, în plus, urma să fie verificată pe termen lung.

* Școala Militară de Maiștri Militari a Forțelor Navale „Amiral Ion Murgescu”.

¹ Nicolae Isar, *România sub semnul modernizării: de la Alexandru Ioan Cuza la Carol I: (1859 - 1914)*, Editura Universitară, București, 2017, p. 13.

² Gheorghe Platon, Alexandru-Florin Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al Xix-lea, context european, evoluție social și politică (Date statistice și observații istorice)*, Editura Academiei Române, București, 1995.

³ Mircea-Gheorghe Abrudan, „Considerații privind Aristocrația și Burghezia în Germania wilhelmiană”, în Nicolae Emilian Bolea, Oana Mihaela Tămaș (coord.), *Sub semnul istoriei. De la debut spre consacrare. Lucrările Sesiunii Naționale de Comunicări Științifice Studențești „Anul 2008 la o triplă aniversare. 160 de ani de la revoluția pașoptistă, 130 de ani de la câștigarea Independenței, 90 de ani de la Marea Unire”*, Cluj-Napoca, 15-18 mai 2008, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, pp. 205 - 214.

Dar, în ceea ce privește lungul secol al XIX-lea, care se desfășoară între 1789 și 1914, a subestimat capacitatea de supraviețuire și apărare a aristocrației germane care, conștientă de puterea sa, a căutat să-și mențină poziția dominantă chiar și în timpul agoniei sale ireversibile și fără a ține cont de costurile politice pe care această rezistență implacabilă le-a impus societății globale. Dar, de altfel, de ce ar trebui ca o astfel de elită puternică rezultată dintr-o tradiție veche de o mie de ani, a cărei influență socio-politică fusese întotdeauna caracterizată de o alternanță neîncetată de urcușuri și coborâșuri, să renunțe voluntar la apărarea cu obstinație a poziției ei privilegiate? Și dincolo de toată această rezistență pe care a pretins-o din istorie, nu a reușit o adaptare la urma urmei remarcabilă la noua eră a lumii burgheze și industriale? Chiar dacă a început să cedeze, nu a reușit totuși să se mențină în rolul unui model social normativ pentru mulți burghezi în ascensiune, plasând astfel în afara oricărei critici prea radicale o bună parte din privilegiile și drepturile sale rezervate?⁴.

Înainte de a începe prezentarea propriu-zisă, sunt necesare câteva observații preliminare, pentru a explica structura, unică, a nobilemii germane.

Evident, existența regiunilor istorice a dus de-a lungul secolelor la imprimarea nobilemii a unor caracteristici regionale, în așa fel încât să putem vorbi de o nobilimea prusacă, o nobilime bavareză, o nobilime westfaliană etc. și, de asemenea, în mod natural diferitele ranguri reflectate de titlurile care sunt opera unei ierarhii în exclusivitate. Și aceste două nuanțe nu se găsesc numai în spațiul german. Particularitatea cea mai frumoasă este legată de despărțirea foarte clară dintre înalta nobilime și mica nobilime, o despărțire care a fost realizată istoric și apoi menținută social și juridic. Ambele grupuri aveau, dacă le comparăm, puține în comun și prăbușirea Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană în 1806 nu a schimbat prea mult în această situație.

Înainte și după această dată, înalta nobilime era formată din toate familiile care avea un loc în dieta din Regensburg și, prin urmare, nu erau numai proprietari, ci „suzerani”, situație care i-a plasat pe aceeași poziție ca și împăratul și alți conducători europeni. După ce o mare parte a prinților au fost victime în 1806 ale marilor schimbări din perioada napoleoniană, o serie de privilegii au fost acordate în 1815 familiilor care au fost denumite în continuare „mediatizate” sau „Standesherren” de conținutul articolul XIV din Actul de constituire a Confederației Germane referindu-se la vechea egalitate juridică cu casele suverane ale vremii. Din moment ce nu s-a mai

⁴ Hans-Ulrich Wehler, *Essais sur l'histoire de la société allemande, 1870 - 1914*, 2003, Les Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, p. 155.

putut face nimic la această schimbare, faptul că odată ajunseseră la rangul de prinți ai Imperiului înalta aristocrație germană s-a format după 1806 într-o castă închisă, compusă din case suverane și case mediatizate, printre care se numără în mod natural și cele care au fost detronate în 1866.

Deci titlul nu a jucat niciun rol în Germania, fenomen care nu a fost lipsit de importanță în secolul al XIX-lea, când un număr de monarhi au ridicat familiile nobilimii inferioare la demnitatea de conți, prinți și chiar duci. Bismarck este doar cel mai cunoscut exemplu printre mulți alții⁵.

Poziția privilegiată ferm stabilită a celor din casele mediatizate este deosebit de evidentă, dacă luăm în considerare istoria formării Codul civil german care a intrat în vigoare la 01.01.1900, în care înalta aristocrație, în ciuda pierderii calității sale suverane timp de un secol, a fost exclusă pentru unele puncte esențiale. De fapt, ea a fost tratată, de genul Cavalerilor Imperiului care au dispărut deja în 1803, și ca și casele suverane puteau continua să își reglementeze treburile private conform „statutelor lor de familie”⁶.

La sfârșitul anilor 1870, nobilimea avea în proprietate 5,7 milioane de hectare, 31,9% din teritoriul prusac; aproape 3/4 din toate moșiile de peste 100 ha le aparțineau. Cu cât domeniile sunt mai mari, cu atât mai mult exclusivitate socială este sporită: pentru unitățile de peste 1.000 ha, în afară de cei 1.289 de proprietari nobili, mai erau încă 516 burghezi; iar pentru latifundii, adică proprietățile de peste 5.000 ha, se întâlnesc cei 15 membri ai caselor suverane, alături de cei 123 de nobili regrupați practic „în familie”; cei 10 milionari burghezi puteau cu greu dăuna imaginii acestui grup închis. În aceasta clasă la cel mai înalt nivel al societății, proprietatea a fost în general achiziționată prin moștenire mult timp. Printre cei mai mari 20 de proprietari de pământ, în afară de împărat, nu a existat „nici un nou nume”⁷.

La mijlocul anilor 1880 avem 18.000 moșii de peste 100 hectare în provinciile est-prusace dintr-un total german de 25.000. Printre cei mai bogați moșieri enumerăm pe von Pless (83 de moșii cu 70.139 hectare),

⁵ Christof Dipper, “La noblesse allemande à l’époque de la bourgeoisie. Adaptation et continuité”, în *Les noblesses européennes au XIXe siècle*. Actes du colloque de Rome, 21-23 novembre 1985, Rome: École Française de Rome, (Publications de l’École française de Rome, 107), 1988, pp. 167 - 168, http://www.persee.fr/web/ouvrages/home/prescript/article/efr_0000-0000_1988_act_107_1_3315, accesat la 22 iunie 2015.

⁶ *Ibidem*, p. 177.

⁷ *Ibidem*, pp. 194 – 195.

Henckel von Donnersmarck (58 moșii cu 38.388 hectare) și von Schaffgotsch (939 moșii cu 31.011 hectare)⁸.

La începutul anilor 1870, situația s-a schimbat dramatic: noile descoperiri tehnologice în agricultură - secerători, cositoare, treierătoare, îngrășăminte, canale de irigații, noi tipuri de grâu - și transformarea sistemelor de transport - extinderea rețelelor feroviare, sisteme frigorifice, transportul maritim (care, după unii istorici, a contribuit cel mai mult la scăderea costurilor de transport decât căile ferate), - toți acești factori au contribuit la transformarea fabuloasă a producției extensive.

Cu supraproducția agricolă la scară globală, prețurile au suferit o cădere impresionantă. Întrucât situația a favorizat o cultură extinsă, națiunile din câmpiile lumii (Statele Unite, Canada, Australia, Argentina și Rusia) au devenit producători low-cost, oferind o concurență puternică țărilor Europei Occidentale și Centrale, incapabile să se opună acestor noi producători din cauza costurilor ridicate de producție⁹.

Când prețul grâului a început să scadă brusc în 1875, opoziția fermierilor față de protecționism s-a evaporat.

Uniunea Fermierilor și Partidul Conservator i-a unit pe Junkeri și pe micii fermieri într-un vast front în fața apărării intereselor lor așa cum sunt definite în mod esențial de Junkeri înșiși: „Nu ne putem minuna decât de vitalitatea unui grup aristocratic exclusiv care învățase atât de repede să se adapteze la necesitățile politice ale *Epocii mulțimilor*.”¹⁰

Însă, încet, preponderența nobililor începe să scadă din punct de vedere al realității economice.

În 1913, printre cei 3.074 de contribuabili prusaci care aveau o avere de peste 2 milioane mărci, mai găsim doar 856 nobili. Câțiva mari aristocrați, membri ai familiilor „Standesherren” puteau rivaliza cu averile marii burghezii. Marile proprietăți funciare (în cele 7 provincii orientale ale Prusiei erau 6.454 cu peste 1.000 hectare și 159 cu peste 5.000 hectare) se mențineau grație extinderii instituției *fideikommis*, care garanta caracterul indivizibil al domeniului și împiedica fragmentarea acestuia; prin 1900 în Prusia se înregistrau 1.119 *fideikommis*, înglobând mai mult de 2 milioane de hectare¹¹.

⁸ Volker Rolf Berghahn, *Imperial Germany, 1871 - 1918: economy, society and politics*, Berghahn Books, New York- Oxford, 2005, p. 5.

⁹ Peter Gourévitch, “Étude comparative des réactions des Grandes Puissances face à la crise économique de 1873 à 1896”, în *Études internationales*, Volume 6, numéro 2, 1975, p. 189, <https://www.erudit.org › revues › 1975-v6-n2-ei2981>, accesat la 3 aprilie 2020.

¹⁰ *Ibidem*, p. 198.

¹¹ François-Georges Dreyfus, *L'Allemagne contemporaine: 1815 - 1990*, Presses Universitaires de France, Paris, 1991, p. 272.

Dintre cei 747 de contribuabili cu averi de peste 5 milioane de mărci, sunt nobili 319 și în acest grup cei mai importanți dintre milionari sunt 49 de duci și prinți și 88 de conți.

Prinții domnitori sunt, desigur, toți multimilionari, și Hohenzollernii, și suveranii din Schaumburg-Lippe și Mecklenburg-Strelitz, provin din cele mai bogate familii din Germania¹².

Repartiția geografică la nivelul Germaniei, dar mai ales al Prusiei, al acestor nobili milionari proprietari de moșii este neuniformă, așa cum este bine edificat de conținutul următorului tabel¹³:

Avere mili- oane mărci	Prusia de Est	Prusia de Vest	Brandenburg	Pomerania	Posen	Silezia	Schleswig-Holstein	Saxonia	Hanovra	Westfalia	Hessa	Rhin	Total
50+						6				1			7
20- 49,99					1	4		1			2	1	9
15- 19,99					1	9		1			1		12
10- 14,99	1	1	2	2	1	14	2	1	1	4	1	3	33
5-9,99	5	2	16	1	14	35	9	12	6	11	2	15	128
2-4,99	12	11	32	38	42	99	28	44	22	23	18	40	409
1-1,99	35	30	71	99	60	133	22	76	38	18	18	36	636
Total	53	44	121	140	119	300	61	135	67	57	42	95	1234

În 1865, nobilimea reprezenta 65% dintre toți ofițerii armatei prusace. În 1913 reprezenta încă 30%. Acest grup a ocupat practic toate pozițiile principale ale armatei. În același an, 80% dintre toți ofițerii de cavalerie erau nobili, la fel ca 48% dintre toți ofițerii de infanterie și 41% dintre ofițerii de artilerie de câmp. Numai în cazul pionierilor, care, datorită accentului pus pe abilitățile tehnice, erau în mod tradițional de origine de clasă mijlocie, cifra era doar 6%. În 62% dintre regimentele prusace, mai

¹² Richard Lewinsohn, *El dinero en la politica*, Editorial <Cenit> S. A., Madrid, 1930, p. 18

¹³ Dominic Lieven, *The Aristocracy in Europe 1815 - 1914*, Macmillan/Columbia University Press, New York, 1992, p. 70.

mult de 58% dintre ofițeri erau din nobilime. Șaisprezece regimente aveau un corp de ofițeri exclusiv aristocratic. În 1913, doar 59 de ofițeri din unitățile de gardă erau de origine din clasă mijlocie. În 1908 erau doar patru. În 1900, 60% dintre toate gradele superioare colonelului erau ocupate de nobili. În 1913, cifra era încă de 53%. Din 190 de comandanți de infanterie din 1909, doar 39 erau de clasă mijlocie și jumătate dintre majori erau nobili. Ofițerii prusaci, majoritatea de origine nobilă, s-au bucurat de cea mai mare parte a posturilor din Stat Major General, care număra 239 de ofițeri în 1888 și a crescut la 625 în 1914. Astfel, până în 1913 eşaloanele superioare ale armatei prusace erau complet dominate de nobilime. Cu toate acestea, cota sa de posturi a scăzut în mod inconfundabil pe măsură ce puterea generală a armatei a crescut¹⁴; pentru exemplificare, numărul ofițerilor prusaci a crescut de patru ori la peste 20.000 între 1860 și 1907¹⁵.

Dacă examinăm corpul de atașați militari, 154 identificați în perioada 1871 - 1918¹⁶, din punctul de vedere al poziției sociale, găsim că 79 provin din bine stabilite case aristocratice și 16 din familii recent înnobilate; restul de 59 (38,31 %) erau oameni de rând prin naștere. Vorbind în funcție de componentele militare, raportul dintre nobili și oameni de rând era 77 la 28 pentru ofițerii armatei de uscat, și doar 18 la 31 la ofițerii de marină¹⁷. Însă este bine cunoscut, că procentul dintre nobili și oamenii de rând era mult mai mare în armata Kaiserului decât era în marina sa. Independența financiară, în orice caz, indiferent de originea socială, a fost o condiție majoră în selecția atașatilor militari. Trei exemple trebuie să fie suficiente: Erich von Leipzig, atașat militar pentru doi ani la Bruxelles și mai mult de șase la Constantinopol, multimilionar cu un venit anual reputat de 360.000 de mărci, Maiorul Roland Ostertag, atașat militar la Londra în perioada 1906 - 1913, și Friedrich Sarre, atașat militar în Persia în toamna anului 1916: toți din familii extrem de bogate¹⁸.

„Dar, dragul meu Selchow, nici măcar nu știi cât de departe sunteți cei care aparțineți unei vechi familii nobiliare: pentru ceea ce vi se pare a fi o chestiune obișnuită, alții au nevoie de cantități nelimitate de sudoare. Și asta este ceva care este foarte urât; trebuie să-l ștergi în mod constant”. Cuvintele amiralului Hugo von Pohl, fiul înnobilat al unui casier și destinat

¹⁴ Hans-Ulrich Wehler, *The German empire 1871 - 1918*, Berg, Oxford-New York, 1997, p. 159.

¹⁵ Volker Rolf Berghahn, *op. cit.*, p. 57.

¹⁶ Ulrich Trampener, „The Service Attachés and Military Plenipotentiaries of Imperial Germany, 1871-1918”, în *The International History Review*, Vol. 9, No. 4 (Nov., 1987), p. 622, <http://www.jstor.org/stable/40105845>, accesat la 17 septembrie 2019.

¹⁷ *Ibidem*, p. 623.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 624 - 625.

să devină comandant al Flotei Mării Mari, precum și a Statului Major al Amiralității, către locotenentul Bogislav von Selchow, descendent al unei vechi familii nobile prusace, conțin chintesența problemei statutului nobil în corpul ofițerului executiv naval german. Statutul de nobil nu era necesar: a fost dorit cu seriozitate, căutat cu fervoare și în general imitat, ca în cazul lui Pohl, care și-a stilat manierele și chiar și apariția sa externă pe modelul „Marelui seigneur” Amiralul Friedrich Conte von Baudissin¹⁹.

Cu siguranță, procentul ofițerilor de origine nobilă din marină nu a fost niciodată ridicat, depășind rareori 15%. În 1895, 14 la sută dintre cadeți erau de neam nobil: în 1902, 13 la sută; și în 1904, 14 la sută. În echipajele din 1907, de exemplu, 11 la sută dintre cadeți erau de origine aristocratică, iar acești 37 de băieți au venit în primul rând din rândurile inferioare, relativ sărăcite ale nobilimii. În total, dintre cei aproximativ 430 de amirali care au slujit în marina germană între 1872 și 1939, erau 3 prinți, 9 conți, 14 baroni și 83 care posedau doar participiul nobiliar „Von”²⁰.

Pentru marină drumul spre „feudalizarea” burgheziei superioare prin ridicarea majorității liderilor săi proeminenți de la oameni de rând la statutul de nobil este e foarte vizibil: între 1896 și 1916 printre cei care au primit brevete de nobil de la regele Prusiei enumerăm pe Koester, Müller, Tirpitz, Hollmann, Ingenohl, Capelle, Coerper, Pohl, Lans, Thomsen și Henckel; și prin regele Bavariei, Hipper. Solidul fond al clasei de mijloc a multora dintre amirali este confirmat de Tirpitz, fiul unui judecător al unei curții locale; Müller, fiul unui chimist agricol; Capelle, fiul unui proprietar de fabrică; Souchon, fiul unui pictor de portrete; și Scheer, fiul unui profesor de gimnaziu²¹.

Tabelele de mai jos se referă la un total de 1.315 creații sau promoții, 1.094 la rangul de *von*, 151 la baron, 54 la conte, 15 la prinț și unul la cel de duce.

Din acești 1.315 bărbați, 1.129 s-au născut burghezi în timp ce 186 erau deja nobili prusaci și au fost acum ridicați la un rang mai înalt ca nobili. William I a fost responsabil pentru 419 noi creații sau avansări, Frederick III pentru 60 și William II pentru 836²².

¹⁹ Holger H. Herwig, „Feudalization of the Bourgeoisie: The Role of the Nobility in the German Naval Officer Corps 1890-1918”, în *Historian*, Volume 38; Issue 2, 1976, p. 268.

²⁰ *Ibidem*, pp. 268 – 289.

²¹ *Ibidem*, pp. 270 – 271.

²² Lamar Cecil, „The Creation of Nobles in Prussia, 1871 - 1918”, în *The American Historical Review*, Vol. 75, No. 3 (Feb., 1970), pp. 759 – 760.

Creății ale celor trei monarhi²³:

	William I (1871-1888)		Frederick III (9 mart. – 15 iun. 1888)		William II (1888-1918)	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Duce	-	-	-	-	-	0,12
Print	1	0,24	2	3,33	12	1,44
Conte	16	3,82	7	11,67	31	3,71
Baron	89	21,24	9	15,00	53	6,34
<i>von</i>	313	74,70	42	70,00	739	88,39
Total	419	100	60	100	836	100

Până la sfârșitul Imperiului, chiar și demnitatea de prinț a fost amenințată cu o scădere a reputației. William I a considerat că rangul princiar era adecvat numai pentru oamenii care posedau mari averi și pe care erau dispuși să le implice, astfel încât viitorii deținători ai titlului să se poată menține într-un statut adecvat pentru rangul lor înalt. Prin urmare, el a fost foarte rezervat în acordarea acestuia; singurul său premiu în timpul Imperiului a revenit în 1871 cancelarului său, Bismarck. De la tatăl său, Bismarck a moștenit o moșie în Pomerania de mai puțin de 2.000 de hectare, dar William I, ridicându-și ministrul la titlul de conte în 1867, se asigurase că poziția de moșier a lui Bismarck se potrivea cu noua sa demnitate dându-i 400.000 de taleri (aproximativ 60.000 £ în moneda zilei), ordonând ca această sumă să fie folosită pentru achiziționarea unei moșii. Bismarck a investit această sumă, împreună cu 100.000 taleri din propriile economii, în achiziția Varzin din Pomerania, o moșie de 8.125 hectare. În 1871, când a fost ridicat la rangul de prinț, Bismarck a primit Sachsenwald în Lauenburg, cu o suprafață de aproximativ 8.141 hectare. Bismarck a cumpărat simultan Friedrichsruh, situat în mijlocul pădurii, o exploatare care, cu adăugirile ulterioare, cuprindea 1.234 hectare. Cei doi ridicați la rang de prinț de Frederic al III-lea dețineau proprietăți considerabile; unul dintre ei, prințul Solms-Baruth, deținea o suprafață de 30.648 de hectare în Brandenburg, una dintre cele mai mari exploatare din Prusia. Cu toate acestea, în timpul lui William al II-lea, cerința monetară pentru prinți a scăzut mult - ceea ce, prin faptul că a ridicat doi bărbați (cancelarul von Bülow și Philipp von Eulenburg) ale căror moșii erau modeste și care nu aveau mari averi personale derivate din alte surse. Relaxarea standardelor regelui nu a scăpat de critica aristocratică în cazul Eulenburg, a cărui avansare a provocat o

²³ *Ibidem*, p. 761.

mare dezaprobare în cadrul elitei din Berlin. Bülow deținea mai puține terenuri, dar poseda mai mult capital decât Eulenburg; prestigiul și popularitatea cancelarului l-au scutit aparent de reproșuri²⁴.

Wilhelm I a înnobilit bancheri ca Schickler, Friedrich Wilhelm Krause, Adolf Hausemann și, cu mai puțin entuziasm, pe Gerson Bleichroeder, iar în timpul scurtei domnii, Frederick III, pe bancherul berlinez Ernst Mendelssohn și pe industriașul Karl Ferdinand Stumm.

Wilhelm II a acordat 836 de titluri, sau o medie de aproximativ 30 pe an, între 1890 și 1918. El a fost predispus la înnobilare pentru proprietari funciari, generali și funcționari publici superiori, aproape toți care erau de religie protestantă și dintre care mulți erau din Prusia. În cazul noilor atenții, 65 la sută s-au îndreptat către moșieri și ofițeri din armată, care în acești ani au suferit un declin marginal în poziția lor reală în favoarea bancherilor, antreprenorilor și profesiilor liberale, dintre care doar câțiva erau evrei necreștinați, ca cei doi membri ai clanului Goldschmidt-Rothschild²⁵.

Până în 1914, ca și în Anglia, puternica proprietate funciară nobiliară din Germania a revendicat și poziția de cea mai numeroasă și cea mai mare deținătoare de averi și venituri. Aceste mari averi agrare au fost susținute de venerabili aristocrați care exploatau cărbunele, mineralele și chereșteaua din proprietățile lor extinse. În 1910, 4 asemenea magnați s-au numărat printre cei mai bogați 10 indivizi din Prusia: prințul Henckel von Donnersmarck; Prințul Christian Kraft von Hohenlohe-Oehringen (duce de Ujest); Prințul Hans Heinrich XV von Pless și contele Hans-Ulrich von Schaffgotsch. Deși Bertha Krupp von Bohlen und Halbach era în fruntea acestei liste, ea a inclus și pe bancherul baron Max von Goldschmidt-Rothschild și pe comerciantul Eduard Beit von Speyer. Judecând după lista celor mai bogate 100 de familii din Prusia - care era demografic, economic și politic inima celui de-al Doilea Imperiu (alt termen utilizat de istorici pentru Germania wilhelmiană) - averile celor cu sânge albastru și ai maganaților financiari și comercianți le depășeau pe cele ale căpitanilor industriei. În timp ce Thyssen, Tiele-Winkler, Daniel, Stumm, Stinnes, Siemens, Borsig și Waldthausen figurează în mod proeminent pe această listă, erau departe de dominarea ei. În plus, 90 din aceste 100 super-bogate familii, indiferent de sursa averii și veniturilor lor, aparțineau de vechea societate: 25 erau aristocrați vechi, 40 erau nobili noi și 25 dețineau titluri oficiale. Chiar dacă August Thyssen și Hugo Stinnes, după ce au respins

²⁴ *Ibidem*, pp. 775 - 776.

²⁵ Arno J. Mayer, *The persistence of the Old Regim: Europe to the Great War*, Pantheon Books. New York, 1981, p. 95.

titlurile nobiliare, s-au numărat printre cei 10 „plebei”, nici mentalitatea lor și nici politica lor nu era burgheză²⁶.

Printre acei oameni de afaceri bogați care nu erau interesați să fie înnoilați sau care au respins un titlu oferit direct au fost Carl Fürstenberg, Carl Ziese, Max Warburg, Krupp, Albert Ballin, Emil Kirdorf și August Scherl. Paul von Schwabach a semnat scrisori fără „von”, iar Walther von Rath a făcut-o fără să-și schimbe numele în „von Rath” după înnoilarea sa. Cu toate acestea, interesul pentru înnoilare a crescut în cursul celui de-al Doilea Imperiu și acceptarea acestui fenomen în mediul de afaceri a crescut, chiar și în Hamburg²⁷.

Cu toate că primii doi Krupp, Alfred și Friedrich Alfred (Fritz), au ales pentru a rămâne oameni de rând, ei nu au făcut nimic pentru a renega sau a se distanța ei înșiși de vechiul regim în care și-au făcut avere. În 1854 Alfred a acceptat cu mândrie primele decorații. După 1871, a construit pompoasa și pretențioasă vilă Hügel (Hillside Vila) cu 269 de camere, înconjurată de un parc de 28 de hectare pe malul lacului Baldeney, în care s-a asigurat că vor exista camere speciale demne de Wilhelm I din Hohenzollern, care l-a înduioșat cu o vizită anuală. În timpul vieții lui Alfred, în 1882, fiul său Fritz s-a căsătorit cu baroneasa Margarete von Ende dintr-o familie prusacă de nobili. Locuind ca mare seigneur și cu reședința sa principală la Hügel, Fritz Krupp a achiziționat două conace suplimentare în Rheintal și în Baden-Baden. În acest timp s-a dus la Marea Baltică pentru Kieler Woche, marele concurs de iahturi și a petrecut sezonul social în Berlin. Fritz Krupp a cultivat și el legăturile sale cu Wilhelm al II-lea, care a avut grijă să devină membru al Staatsrat-ului prusac, cât și în Herrenhaus și a fost numit consilier privat clasa I. Acum era „Excelența Sa” Krupp și, ca atare, cu titlu de înaltă prioritate la curte. Ajutând la găsirea unui partener de căsătorie potrivit pentru Bertha, fiica și moștenitoarea lui Fritz Krupp, împăratul, a participat la nunta din 15 octombrie, 1906, la Villa Hügel, însoțit de prințul Heinrich, cancelarul prinț Bernhard von Bülow și un nucleu important de miniștri, generali, amirali și aghiotanți. Mai mult, în discursul adresat la nuntă, William al II-lea i-a cerut lui Gustav von Bohlen und Halbach, să-și asume numele de fată al miresei, astfel încât a devenit Krupp von Bohlen und Halbach. Ulterior, împăratul a asistat la botezul fiului lor Alfried²⁸.

²⁶ *Ibidem*, p. 96.

²⁷ Dolores L. Augustine-Perez, „Very Wealthy Businessmen in Imperial Germany”, în *Journal of Social History*, Vol. 22, No. 2 (Winter, 1988), p. 305, <http://www.jstor.org/stable/3788223>, accesat la 20 octombrie 2020.

²⁸ Arno J. Mayer, *Op.cit.*, pp. 99 – 100.

Casele celor mai mulți membri ai elitei burgheze înstărite au fost construite pe o scară cu totul diferită de cea a Vila Hügel. Oamenii de afaceri erau totuși dispuși în general să investească sume mari de bani în locuințe. În timp ce valoarea casei din Köln a omului de afaceri Gustav von Mallinckrodt a fost estimată la destul de modesta sumă în 1901 de 222.000 de mărci, Gustav Adt a investit peste 1 milion de mărci în renovarea unui castel în perioada 1911-1913. Marele industriaș August Thyssen a oferit 300.000 de mărci pentru castelul „Schloss Landsberg” și 80.000 de mărci pentru pământul din jur; nu este clar ce a plătit de fapt²⁹.

În conacele oamenilor de afaceri bogați, erau camere pentru oaspeți mai numeroase decât camerele pentru uz privat. Cu toate acestea, aceste case conțineau adesea săli de recepție mari, săli de mese și săli de bal. Mulți oameni de afaceri puteau primi 100 sau mai mulți oaspeți la un moment dat, de exemplu bancherii berlinezi Hermann Wallich și Carl Fürstenberg, proprietarul magazinelor din Berlin, Oskar Tietz, industriașul din Frankfurt, Carl von Weinberg, și bancherii din Hamburg, Albert Warburg și Max von Schinckel. Mai ales în suburbii, un stil de arhitectură era la modă în jurul anului 1905, care a subliniat sfera privată³⁰.

Ca o comparație, în timpul perioadei în care împărații germani au ridicat peste 1.100 de oameni în rândurile nobilimii și regii spanioli peste 600, monarhia italiană a înnobilat mai puțin de 240 de oameni noi. Distribuția acestor creații de-a lungul timpului a rămas relativ constantă înainte de război. Numărul de noi brevete de nobil a crescut încet de la 1870 la un vârf în anii 1890 sub regele Umberto I, și apoi a rămas mai mult sau mai puțin la un platou până în 1915³¹.

Situația în Marea Britanie³², pentru perioada 1895 - 1916, care este cam jumătate din perioada de referință menționată mai sus, este următoarea:

²⁹ David Blackbourn, Richard J. Evans, *The German Bourgeoisie: essays on the social history of the German middle class from the late eighteenth to the early twentieth century*, Routledge, London and New York, 2014, p. 53.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Anthony L. Cardoza, „The Enduring Power of Aristocracy: Ennoblement in Liberal Italy (1861-1914)”, în *Les noblesses européennes au XIXe siècle*. Actes du colloque de Rome, 21-23 novembre 1985 Rome: École Française de Rome, (Publications de l'École française de Rome, 107), 1988, p. 598, http://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1988_act_107_1_3335, accesat la 14 iunie 2015.

³² William D. Rubenstein, „The Evolution of the British Aristocracy in the Twentieth Century: Peerage Creations and the Establishment”, în Didier Lancien, Monique De Saint-Martin (dir.) , *Anciennes et nouvelles aristocraties de 1880 à nos jours*, Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 2018, p. 254, <https://books.openedition.org/editionsmsh/10025>, accesat la 23 februarie 2019.

Administrația	Perioada	Titluri ereditare nou create	Titluri Personale nou create	Ridicări în rang	Total	Durata guvernului
Salisbury	1895-1902	42	2	n.a	44	7 ani
Balfour	1902-1905	17	1	5	23	3,5 ani
Campbell-Bannerman	1905-1908	20	1	-	21	2,5 ani
Asquit	1908-1915	61	6	13	80	7 ani
Asquit	1915-1916	17	-	2	19	1,5 ani
		157	10	20	187	

Structura organizatorică a piramidei ierarhice a autorității a oferit celor mai înalte posturi din funcția publică un potențial enorm pentru exercitarea puterii. Toate deciziile care trebuiau luate au căzut asupra lor și impulsurile din spatele acestor decizii au fost trimise mai departe, de multe ori sub formă de instrucțiuni confidentiale. Din această cauză, elitele conducătoare au cerut de la membrii săi fiabilitate absolută și o identificare cu sistemul. În consecință, proporția de aristocrați care lucrează în acest domeniu și în alte poziții decizionale majore a rămas extrem de ridicată până în 1918 - și nu numai. După 1871, este adevărat, trecuse vremea când, la fel ca în 1858, 42 la sută din toți funcționarii publici prusaci de niveluri medii și superioare fuseseră recrutați din nobilime. Chiar și așa, în jurul anului 1910, 9 din 11 membri ai ministerului de stat prusac, 38 din 65 de consilieri privați, 11 din 12 președinți seniori, 25 din 36 de președinți de district și 271 din 467 de administratori de district proveneau din nobilime. În posturile principale ale Serviciului Extern din 1914 erau 8 prinți, 29 de conți, 54 de nobili fără titlu și doar 11 funcționari recrutați din clasa de mijloc. În același timp, 55,5% din toți stagiarii administrativi (Referendare) din guvernul prusac erau nobili; în 1890 erau 40,4%, iar în 1900 cifra era de 44,6%. În 1918, 55% din Assessoren erau încă recrutați din nobilime. Nobilii alcătuiau o treime din toți oficialii de la Ministerul de Interne al Prusiei, care controla un pilon important al guvernului tradițional sub forma administrațiilor

provinciale³³. Concluzionând, în perioada 1888 - 1914, 70% dintre miniștri prusaci, 62% dintre diplomați, 57% dintre înalții funcționari și 64% dintre generali au fost nobili³⁴.

Anul 1918 poate fi văzut ca o dublă ruptură în istoria nobilimii germane. Din punct de vedere politic, revoluția și abolirea monarhiei au pus capăt locului privilegiat pe care nobilimea îl ocupa în politica și societatea Imperiului (Kaiserreich). Paragraful 3 al articolului 109 din Constituția de la Weimar din 1919 elimină privilegiile nobililor. În special, titlurile nobiliare sunt retrogradate la rangul de simple componente ale numelui de familie. În plus, abolirea sistemului monarhic a pus capăt puterii politice instituționalizate a nobilimii, în special a reprezentării sale legale în camerele superioare ale parlamentelor (Herrenhaus din Prusia, Reichsrat în Bavaria etc.) și locului său proeminent în societățile judecătorești și organele executive în funcție de diferiți suverani germani³⁵.

Din punct de vedere demografic, sfârșitul Primului Război Mondial marchează, de asemenea, o pauză în evoluția numerică a nobilimii, chiar dacă această temă nu a fost încă bine explorată de istoriografie. Germania avea aproximativ 95.000 de nobili în 1918, cifră care, în funcție de regiune, reprezintă între 0,1 și 0,3% din populație. Se estimează că 4.000 de combatanți nobili (ofițeri și soldați) ar fi pierit pe front, sau 20% dintre nobili implicați în conflict: 800 de familii, din cele 20.000 care alcătuiau nobilimea în 1900, și-ar fi pierdut astfel singurul fiu în timpul războiului, amenințând în cele din urmă viitorul acestei formațiuni sociale. Heinz Reif oferă pentru anul 1925 cifra de 60.000 până la 70.000 de indivizi de origine aristocratică din Germania, ceea ce ilustrează această scădere³⁶.

Am văzut o nobilime supraviețuitoare, care și-a conservat în mare parte puterea politică și financiară în Germania wilhelmiană, a căror reprezentanți s-au „burghezit”, chiar dacă nu toți și nu în totalitate, și care a reprezentat un model de „feudalizare” pentru cei care reprezentau noua societate în ascensiune.

Dacă ne uităm la cultura germană de la 1870 la 1914, vedem în detalii familiare hegemonia pe care o exercitau modurile de viață și valorile anterioare pentru noile elite. Remarcăm imitația elitei funciare prin cumpărarea moșiilor de către clasa în creștere a plutocraților; Bleichroder,

³³ Hans-Ulrich Wehler, *The German empire 1871-1918*, pp. 68 - 69.

³⁴ François-Georges Dreyfus, *op. cit.*, p. 272.

³⁵ Marie-Bénédicte Vincent, “L’aristocratie allemande au service de l’État et la césure de 1918”, în *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 2008/3 (n° 99), p. 77, <http://www.cairn.info/revue-vingtieme-siecle-revue-d-histoire-2008-3-page-76.htm>, accesat la 17 septembrie 2019.

³⁶ *Ibidem*, p. 78.

bancherul lui Bismarck, de exemplu, a cumpărat moșia feldmarșalului von Roon. Odată ajunși pe aceste moșii, sperau să imite stilul superiorilor lor falimentari. Vedem antreprenori bogați care le-au preluat portretele pictate și arborele genealogic recondiționat; vedem o preocupare după distincții, după ordine, titluri și după ultimul lux psihic, înnobilarea. Printre bogați, dar și printre elitele academice și administrative, vedem privirea furișată în sus, și nu aspectul patrician de satisfacție³⁷.

Fără a intra în polemica declanșată de teza creșterii fulminante a economiei imperiale germane grație *Sonderweg* (altă cale), care era diferită de modelul liberal și democratic îmbrățișat de S.U.A, Marea Britanie și Franța, prezența activă a nobilimii și persistența nenumăratelor particularități istorico-geografice sunt realități de netăgăduit pentru orice istoric.

THE NOBILITY IN WILHELMIAN GERMANY

-abstract-

Key words: nobility, Germany, mediatised families, Kaiser, elites, bourgeoisie, Prussia, army, navy, officers, landowners, noble titles.

Despite the idea that the nobility disappeared from European history immediately after the French Revolution of 1789 or definitely after 1848, the reality is completely different, especially if we talk about the German space. For an easier historical analysis, the existence in the foreground of the process of industrialization, liberal and democratic, only of the bourgeoisie is a guarantee. In Wilhelminian Germany, nobility is an element that cannot be neglected in the modern transformation of German society, through its economic and financial power, but especially through the almost exclusive control of political institutions, with the obvious exception of the parliament. I have tried to present these key decision-making positions held by the German nobility, which had a share of less than 1% of the total population, and the somewhat surprising cohabitation of this traditional elite with the rising bourgeoisie.

³⁷ Fritz Stern, „Prussia”, în David Spring (ed.), *European Landed Elites in the Nineteenth Century*, Johns Hopkins University Press Published, Baltimore and London, 2019, p. 60.